
Paminėtos žymaus geografo prof. Vaclovo CHOMSKIO 100-osios gimimo metinės

---

Lietuvos geografs, didelis gamtininkų būrys, prieš prasidedant 2010 metams, paminėjo žinomo geografo, profesoriaus daktaro (habil. dr.) **Vaclovo Chomskio** (1909–1976) gimimo šimtąjį jubiliejų. Šį žymų mokslininką, puikų pedagogą pažinojo ir kelios Lietuvos biologų kartos.

Renginio, skirto prof. V. Chomskio gimimo šimtmečiui, metu Vilniaus universiteto Gamtos mokslų fakultete buvę bendradarbiai, mokiniai, artimieji pagerbė šviesią kartografijos pradininko, nusipelnusio mokslo veikėjo asmenybę. Buvęs ilgametis fakulteto dekanas prisimintas kaip didelio talento, išskirtinio gerumo ir supratingumo, visuomeninio gyvenimo ir tolerantiško vadovavimo simbolis. Jis buvo pagerbtas Antakalnio kapinėse, fakulteto bibliotekoje buvo pristatyta pedagoginiam ir moksliniam darbui skirta paroda. Fakulteto jaunoji karta galėjo susipažinti su retais profesoriaus rankraščiais, originaliais paskaitų konspektais, jo darytais brėžiniais, kitais eksponatais. Lankytojai tik pirmą kartą pamatė prof. V. Chomskio ir Antano Levicko surinktą Lietuvos ežeruose augusių samanų herbarą.

Iškilmingiausiai atrodė gruodžio pradžioje Gamtos mokslų fakulteto Didžiojoje auditorijoje surengta popietė. Prof. V. Chomskio vadovavimo fakultetui laikotarpį išsamiai nušvietė dabartinis Gamtos mokslų fakulteto dekanas, Lietuvos MA narys eksp. prof. Kęstutis Kilkus, šiltais prisiminimais apie profesoriaus pedagoginę veiklą bei jaunųjų kartografų ugdymą pasidalijo kartografė, nuo 1975 m. dirbusi kartu su V. Chomskiu ir jo į fakultetą pakviesta Danutė Mardosienė.

Su pagarba ir šiltais žodžiais apie savo tėvą susidomėjusiai auditorijai kalbėjo, vaikystės ir jaunystės prisiminimais pasidalijo paleobotanikė prof. Meilutė Chomskytė-Kabailienė, jos pasisakymą įdomiais epizodais papildė prof. V. Chomskio sesers dukra fiziologė, dr. Alina Šveistytė, kuriai, kaip ir jos seseriai, profesorius daug padėjo nelengvais studijų metais.

Vilniaus pedagoginio universiteto geografas, buvęs V. Chomskio mokinys, prof. Algimantas Česnulevičius priminė, kad žymus kartografas ir kartografijos istorikas Lietuvos geografijos mokslui paskyrė net 36 metus, kad jo pedagoginių nuopelnų ir mokslinių darbų vertę rodo jų aktualumas ir svarba dar iki šiol. Pasidžiaugė, kad jam pasisekė: mokytojo jubiliejui laiku parengti ir kartu su Lietuvos kartografų draugija išleisti proginį leidinį (Česnulevičius A. (sud.). 2009. *Profesorius Vaclovas Chomskis*: (str. rink.). Vilnius. 168 p.; leidinyje talpinami ir dviejų buvusių Ekologijos instituto darbuotojų – dr. Alinos Šveistytės ir dr. Elenos Žukaitės atsiminimai).

Renginyje kalbėję geologas, prof. Juozas Paškevičius, biologas, Lietuvos MA narys kor. prof. Vytautas Rančelis prisiminė tuos metus, kada jie dar dekanui V. Chomskui vadovaujant įsitvirtino pedagoginiame darbe, gavo talentingo pedagogo pamokų, jau savarankiškai dirbdami bandė vadovautis jo pavyzdžiu.

V. Chomskis buvo ne vien ilgametis Vilniaus universiteto dėstytojas ir mokslininkas, bet ir svarbus Gamtos mokslų fakulteto organizatorius ir administracijos darbuotojas. Į fakulteto atkūrimo darbą jis aktyviai įsitraukė dar 1944-aisiais. 1945–1968 m. vadovavo Kartografijos, po to Fizinės geografijos ir kartografijos katedroms. 1946 m. tapo Gamtos mokslų fakulteto dekanu, juo dirbo 18 metų. V. Chomskio dekanavimo laikotarpis buvo gana sudėtingas. Stalininis laikotarpis, daug netikrumo, įtampų, susidūrimų su įvairiais žmonėmis. Tuo metu buvo formuojama fakulteto struktūra, kuriamos naujos specialybės ir specializacijos, įsteigtas neakivaizdinis Biologijos skyrius, kiti padaliniai. Nors puoselėjo kilnius sumanymus – laikytis humanistinių tikslų, lietuviškumo pozicijų, teko elgtis labai apdairiai. Palengva Vilniaus fakultetas tapo labai svarbia gamtos mokslų specialybių (biologų, geografų ir geologų) rengimo vieta. Pirmasis etapas buvo absolventų išleidimas. Itin svarbu tai, kad jau nuo 1948 m. Vilniaus universitete, dalyvaujant fakulteto gamtininkams, buvo žengti labai reikšmingi ir antrojo etapo – aukščiausios mokslinės kvalifikacijos tobulinimo ir pripažinimo žingsniai. Universitete buvo pradėti ginti ir tvirtinti geologų, geografų, zoologų, botanikų, mikrobiologų disertaciniai darbai. Ir dabar dar daug kas labai gerai vertina prof. V. Chomskio – Gamtos mokslų fakulteto mokslinės tarybos moksliniams laipsniams teikti pirmininko – darbą. Be to, jis buvo Vilniaus universiteto mokslinės tarybos narys. Ir iki šiol universitete, įvairiose kitose mokslo įstaigose, gamtos apsaugos baruose sėkmingai dirba daug jo auklėtinių ir mokinių.

Minėjimo dalyviai, jo mokiniai, visapusiškai analizavę V. Chomskio mokslinį palikimą, renginio dalyviams motyvuotai parodė, kad profesorius Lietuvoje buvo pradininku net dviejų geografijos krypčių, kuriomis jis domėjosi iki gyvenimo pabaigos. Pirmoji kryptis – kartografija, antroji – ežerotyra.

Kartu su pirmaisiais po karo gintais Lietuvos gamtininkų disertaciniais darbais 1948 m. apginta ir V. Chomskio geografijos mokslų kandidato disertacija *1613 m. Lietuvos žemėlapis, jo analizis ir vertinimas Lietuvos kartografinio vaizdo raidoje*. Darbas buvo skirtas garsaus 1613 metų Lietuvos žemėlapiu analizei ir kartografinio vaizdo raidai. Istorikai ir geografs

minėtą istorinį žemėlapią yra pavadinę epochiniu kūriniu bei svarbiu šalies kultūros paminklu.

Tai buvo pirmoji lietuviška studija, kurioje būsima-sis mokslininkas „nagrinėjo Lietuvos kartografinio vaizdo vystymąsi XV–XVIII a., jį skirstydamas į 3 etapus. Trečią-jį etapą sudarė 1613 m. Lietuvos žemėlapis“ (Šveistytė A. Prof. V. Chomskio 1948 m. disertacija – pirmoji išsami kartografinė studija apie senuosius Lietuvos žemėlapius. *Mokslo ir technikos raida Lietuvoje. Mokslo istorikų konf. pranešimai*. Vilnius, 2003). Disertaciją sudarė net 15 skyrių, kuriuose buvo nuosekliai ir išsamiai išnagrinėta istorinė kartografinė LDK situacija, kunigaikščio Mikalojaus Kristupo Radvilos (1549–1616) žemėlapio atsiradimo, plitimo aplinkybės, jo istoriškumo klausimai. Motyvuotai buvo aptarta autorystės problema, fizinių geografinių žemėlapio elementų visuma, žemėlapio kartografinė-istorinė reikšmė.

V. Chomskis, vertindamas 1913 m. LDK žemėlapi, nurodė, kad „Lietuvos kartografija nuo pat formavimosi pradžios, kad ir lėtai, bet žengė į priekį. 16 a. pabaigos Radvilos kolektyvo kartografinės veiklos dėka ji įkopė į aukščiausias renesanso ir didžiųjų atradimų epochos kartografinės viršūnes...“. Žemėlapio tyrėjas suprato, kad šio grafinio kūrinio poveikis nebuvo ilgalaikis, tačiau, V. Chomskio žodžiais, tai buvo „Lietuvos kultūros padangėje grandiozinis blykstelėjimas...“. Iki V. Chomskio darbo kitos išsamos studijos apie M. K. Radvilos sudarytą žemėlapi Lietuvoje nebuvo. Vėliau apie šį kūrinių mokslinėje spaudoje yra rašę bei smulkiau analizavę nemažai asmenų, taip pat V. Chomskis, kiti geografs (apie tai plačiau buvo rašoma minėtoje A. Šveistytės publikacijoje). 1993 m. Vilniaus universitete suorganizuota konferencija *Kunigaikščio Mikalojaus Kristupo Radvilos rūpesčiu išleisto Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemėlapio 380 metų sukaktuvių minėjimo proga*.

Įdomu pažymėti, kad disertacijų mokslo istorijos klausimais Lietuvoje nėra daug, tačiau mokslo istorija domėjosi daugelis mokslininkų. Jie yra paskelbę vertingų darbų. Pirmiausia nuo mokslo istorijos tematikos neatsiejama aptartoji V. Chomskio disertacija, Vilniaus universiteto mokslo darbuose 1957 m. paskelbta publikacija *Lietuvos kartografinio vaizdo vystymosi XVII ir XVIII a. klausimu*, Astronominiame kalendoriuje 1958 m. paskelbtas straipsnis *Kartografiniai darbai Lietuvoje XIX amžiuje*, V. Chomskio skaitytos studentams kartotyros paskaitos. Monografija *Kartografija* buvo paskelbta jau po mokslininko mirties.

1969 m. universitete buvo įkurta Kartografijos laboratorija. Pradėjusių joje dirbti jaunų kartografų uždavinys buvo parengti kompleksinį Lietuvos gamtinių sąlygų atlasą, kurio moksliniu vadovu visuomeniniais pagrindais V. Chomskis dirbo iki gyvenimo pabaigos. Reikšmingiausia – jis buvo šio didžiulio darbo, apėmusio apie 500 įvairių teminių Lietuvos žemėlapių, ir sumanytojas, ir vyriausiasis redaktorius. Nors darbas buvo baigtas dar V. Chomskiui gyvam esant, tačiau išleistas tik 1981 m.

Prof. V. Chomskis fakultete skaitė kartografijos, kartotyros, kartometrijos, žemėlapių sudarymo, kartografijos ir specia-

liųjų kartografavimo metodų kursus. Jis stengėsi ir mokyklas aprūpinti geografiniais žemėlapiais, vertė juos iš rusų kalbos, rūpinosi nelietuviškų geografinių pavadinimų transkripcijomis (beje, skyrius apie geografinių pavadinimų transkripcijas yra ir pirmojoje V. Chomskio disertacijoje).

V. Chomskis yra tiesiogiai susijęs ir su Lietuvos mokslų akademija. Visą dešimtmetį – 1946–1956 m. – jis dirbo ne tik Vilniaus universitete, bet ir Mokslų akademijos Geologijos ir geografijos institute. Jame su prof. K. Bieliuku organizavo ežerų tyrimo grupę, kuriai ilgą laiką vadovavo. Daug vasarų V. Chomskis praleido prie įvairių Lietuvos ežerų. Daugiausia dėmesio skyrė ežerų vandens termikai ir vandens masių dinamikai. Tuo laikotarpiu buvo detalai ištirta 112 didesnių Lietuvos ežerų, sudaryti batimetriniai planai. Naujoviškas buvo 1964 m. paskelbtas V. Chomskio straipsnis *Lietuvos ežerų šilumos laidumo klausimu*.

1966 m. V. Chomskis apgynė daktaro (habil. dr.) disertaciją *Ežerų dubens forma ir kai kurie vandens masių statikos, dinamikos ir termikos klausimai*, 1969 m. išleido knygą *Mažųjų ežerų dinamika ir termika*. V. Chomskis buvo 1968–1972 m. keturių Sūduvos ežerų kompleksinių tyrimų, atliktų pagal tarptautinę biologinę programą, mokslinis konsultantas ir monografijos *Obelijos, Gaišto ir Šlavanto ežerų limnologinė charakteristika* redaktorius.

Iš viso ežerams tirti paskyrė apie 30 savo gyvenimo metų. Inicijavo limnologų specializacijos atsiradimą katedroje.

Kaip plataus akiračio geografs V. Chomskis susidūrė su gamtosaugine veikla. Šios pastangos taip pat buvo visuomeninio pobūdžio. Jis nuolat pabrėždavo gamtinės aplinkos švarą, kelė ežerų vandens apsaugos klausimus, ypač pasisakė prieš veiksmus, turinčius įtakos natūraliai ežerų raidai. Ežerų kitimo procesai negrįžtami, tačiau gamtininkas tai suprasdamas ežerų evoliuciją traktavo natūraliai.

Žymaus Lietuvos geografo 100-ųjų gimimo metinių proga fakultete buvo atidaryta suremontuota ir modernia įranga aprūpinta prof. V. Chomskio auditorija. Įrengiant šią auditoriją fakultetui paramą suteikė buvęs fakulteto absolventas, VŠĮ „Grunto valymo technologijos“ direktorius Rapolas Liužinas. Už tai jam padėką per fakultetą perdavė Vilniaus universiteto rektorius, prof. Benediktas Juodka.

V. Chomskio biografija skelbta visose lietuviškose enciklopedijose, be to, apie jo mokslinę veiklą rašė žinomi geografs. Svarbesnės publikacijos: Kudaba Č. 1976. Profesorius Vaclovas Chomskis. V. Chomskio darbų bibliogr.: 39 pavad. *Geografinis metraštis*. T. 14. P. 219–221; Vaclovas Chomskis: [Nekrologas]. *Tiesa*. 1976 bal. 23; Basalykas A. 1977. Prof. Vaclovas Chomskis. *Geografija ir geologija*. [T.] 13. P. 129–130; Kudaba Č. 1979. Labai savas ir brangus. *Mūsų gamta*. Nr. 11. P. 10–12; Kudaba Č. 1979. Šildęs žmogiškumu. *Mokslas ir gyvenimas*. Nr. 11. P. 14–16; Garunkštis A., Vasiliauskienė M., Žukaitė E. 1980. Vaclovas Chomskis ir jo mokslinė-pedagoginė veikla. *Geografinis metraštis*. T. 18. P. 6–10.

Dr. Algimantas JAKIMAVIČIUS
Dr. Alina ŠVEISTYTĖ